

Anka ĐURIŠIĆ*

RODITELJSTVO I INKLUZIJA DJECE SA POSEBNIM OBRAZOVNIM POTREBAMA

NVU „Staze” je osnovano decembra 2001. godine. Inicijatori osnivanja udruženja su roditelji djece i omladine sa smetnjama u razvoju i građani koji žele aktivno učestvovati u kreiranju i poboljšanju politike i prakse koja obezbjeđuje djeci i omladini sa smetnjama u razvoju život bez diskriminacije i potpuno učešće u životu zajednice.

U svom dosadašnjem radu udruženje je dalo veliki doprinos promovisanju i utemeljenju inkluzivnog obrazovanja kao najboljeg modela obrazovanja djece sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori. NVU „Staze” je realizovala projekte koje su podržali mnogi donatori: UNDP, Open Society Institute (Soros), Save the children UK, Komisija za raspodjelu dijela prihoda od igara na sreću, Zavod za zapošljavanje Crne Gore – Biro rada Podgorica, FAKT (Fond za aktivno građanstvo) i CNF (Co-operating Netherlands Foundations for Central and Eastern Europe), Komisija za raspodjelu sredstava nevladinim organizacijama (Skupštine Crne Gore) i USAID/ORT.

Članovi NVU „Staze” su roditelji djece i omladine sa smetnjama u razvoju koji učlanjenjem stiču pravo da njihova djeca budu korisnici usluga ovog Udruženja. NVU „Staze” pruža usluge za 50-oro djece i omladine sa smetnjama u razvoju koja se školuju u redovnom obrazovnom sistemu, a za zadovoljenje njihovih potreba zaposleno je 37 lica, 35 po ugovoru o radu na određeno vrijeme i dva po ugovoru o djelu.

Sve aktivnosti udruženja finansiraju se preko projekata kojima tim NVU „Staze” aplicira kod domaćih i međunarodnih donatora. Udruže-

* Anka Đurišić, Udruženje roditelja djece i omladine sa smetnjama u razvoju „Staze”

nje radi u zakupljenom prostoru od 100 m² u kojem su pored kancelarijskog prostora opremljeni dnevni boravak, logopedski i psihološki kabinet i senzorna soba.

Udruženje je jedno od osnivača i članica Nacionalne asocijacije roditelja djece i omladine sa smetnjama u razvoju – NARDOS CG.

Crna Gora je u procesu pridruživanja Evropskoj uniji postigla napredak u ostvarivanju prava na obrazovanje djece sa smetnjama u razvoju, ali uprkos tom napretku još uvijek je nedovoljan broj djece uključen u obrazovni proces, a pristup osnovnim uslugama u zajednici i fizičko okruženje i dalje su značajno ograničeni. Za djecu sa umjerenim, težim i teškim smetnjama, kao i autizmom, ne postoje zadovoljavajući oblici obrazovanja, niti adekvatno zbrinjavanje u vidu dnevnih centara ili alternativnih usluga socijalnog staranja, npr. dnevni boravci, stanovanje uz podršku, prilagođeni prevoz i sl.

Uloga roditelja djece sa smetnjama u razvoju je da kroz rad roditeljskih udruženja doprinesu povećanju kvaliteta školovanja djece sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori i da iniciranjem različitih aktivnosti povećaju nivo njihove uključenosti u sve sfere crnogorskog društva.

Vrlo je važno da roditelj shvati značaj obrazovanja svoga djeteta i uključi ga u vaspitno – obrazovni proces na najranijem uzrastu. Uključivanjem u vaspitno-obrazovni proces roditelj treba da saraduje sa stručnom službom, vaspitačem/nastavnikom kako bi mogao da prati i informiše se o postignućima svoga djeteta u vrtiću – školi. Važno je da se roditelj uključi u rad udruženja roditelja i na taj način doprinosi promovisanju i ostvarivanju prava djece sa smetnjama u razvoju, kao i da prijavi elemente ili slučajeve diskriminacije nad svojim djetetom.

Obrazovanje djece sa smetnjama u razvoju po mjerama i preporukama usvojenih strateških dokumenata i izmijenjenih zakonskih rješenja podrazumijeva uključivanje i podršku svih aktera šire zajednice u cilju stvaranja optimalnih uslova i obezbjeđivanja prihvatljivog ambijenta za školovanje ove djece. Veoma značajna komponenta podrške učenicima koji imaju određene smetnje u razvoju koji se školuju u redovnom sistemu obrazovanja je uvođenje asistenta učeniku u nastavi koji mu pruža podršku za vrijeme njegovog boravka u školi. U izmjenama i dopunama Zakona o obrazovanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama, koje su usvojene u Skupštini Crne Gore, uveden je asistent kao tehnička pomoć u obrazovanju i vaspitanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama. Ova pomoć je definisana kao rad po pravilu na volonterskoj osnovi,

ali je ostavljena mogućnost da se ova podrška realizuje kroz programe i projekte Udruženja roditelja djece sa smetnjama u razvoju.

U cilju obezbjeđivanja adekvatne podrške obrazovanju djece sa smetnjama u razvoju u redovnim obrazovnim ustanovama u Udruženju roditelja djece sa smetnjama u razvoju „Staze” planirani su i realizuju se programi i projekti koji su podrška inkluzivnom obrazovanju djece sa smetnjama u razvoju.

ASISTENTI UČENIKU U NASTAVI ZA DJECU SA SMETNJAMA I TEŠKOĆAMA U RAZVOJU KOJA SE ŠKOLUJU U REDOVNIM ŠKOLAMA PO INKLUZIVNOM MODELU

Asistenti učeniku u nastavi za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju koja se školuju u redovnim školama po inkluzivnom modelu je najznačajniji program koji NVU „Staze” realizuje od marta 2010. godine.

Na osnovu programa Vlade Crne Gore za otvaranje novih radnih mjesta u 2011. godini i Programa javnog rada Zavoda za zapošljavanje Crne Gore (preko Biroa rada Podgorica) za 2011. godinu, NVU „Staze” je uz preporuku Ministarstva prosvjete i sporta obezbijedila uključivanje 34 asistenta učenicima sa smetnjama u razvoju koji pohađaju redovne osnovne i srednje škole i to: JU OŠ „Štampar Makarije”, JU OŠ „Sutjeska”, JU OŠ „Savo Pejanović”, JU OŠ „Pavle Rovinski”, JU OŠ „Vuk Karadžić”, JU OŠ „Radojica Perović”, JU OŠ „Marko Miljanov”, JU OŠ „21. maj”, JU OŠ „Dr Dragiša Ivanović”, JU OŠ „Milorad Musa Burzan”, JU OŠ „Milan Vukotić”, JU OŠ „Njegoš” u Spužu, JU Srednja stručna škola „Spasoje Raspopović” i JU Srednja medicinska škola.

U toku trajanja programa za školsku 2010/2011. godinu NVU „Staze” je obezbijedila sredstva i finansirala edukaciju asistenata za rad sa djecom sa smetnjama u razvoju. Edukacija je obavljena na dva seminaru (6 + 3 dana) u ukupnom trajanju od 9 dana. Na ovim seminarima asistenti su ovladali mnogim vještinama rada sa djecom i dobili uputstva kako da prevaziđu neke probleme koji se mogu pojaviti u njihovom radu. Pored vještina i dodatnih kompetencija asistenti su ovladali izradom i praćenjem individualnih razvojnih planova kao veoma važnim instrumentom obrazovanja djece sa smetnjama po inkluzivnom modelu.

Od asistenta zaduženog za učenika sa smetnjama u razvoju očekuje se da svakodnevno pomaže u sljedećim aktivnostima:

- dolazi prije učenika u školu

– priprema učenika za ulazak u učionicu (pomoć pri skidanju jakne i sl.)

– likom upotrebe toaleta – specifičnosti objašnjava roditelj

– u učionici učenika smješta na mjesto, priprema knjige, pribor

– crta umjesto učenika, takođe i na likovnom priprema učeniku sav pribor, pridrži ruku učenika i sl.)

Evaluacijom ovog programa utvrđeni su pozitivni uticaji za: učenike sa smetnjama u razvoju i njihove roditelje, za školu koju dijete pohađa, za Zavod za zapošljavanje i u krajnjem, za Crnu Goru.

Za dijete/učenika pozitivan rezultat je to što ima veće postignuće u obrazovnom smislu, brže sa socijalizuje i od svojih vršnjaka preuzima modele ponašanja, djetetovi potencijali su bolje prepoznati i kanalisani u pravcu njegovog razvoja. Dijete je u sigurnijem okruženju i bolje je prihvaćeno od svojih vršnjaka.

Za roditelje učenika rezultati se ogledaju u tome što mogu da se posvete svom poslu i svojim obavezama. Roditelj ima bolju sliku o djetetovom ponašanju i postignuću u školi, kao i rasterećenje od brige za vrijeme koje njegovo dijete provodi u školi.

Pozitivni rezultati za ZZZ CG, tj. Biro rada Podgorica su zapošljavanje osoba koje su već neko vrijeme na evidenciji nezaposlenih lica i veća je mogućnost da asistenti u nastavi dobiju trajno zaposlenje u školama u kojima pružaju asistenciju nekome od djece.

Za škole je važno to što se nastavnik može adekvatno posvetiti svoj djeci u razredu. Asistent saraduje sa pedagoško-psihološkom službom i u prilici je da dostavi relevantne podatke o djetetu jer provodi najviše vremena sa njim, ovi podaci služe pedagoško-psihološkoj službi za kvalitetniju izradu IROP-a, pa se on zahvaljujući asistentu u nastavi bolje sprovođa.

Crna Gora dobija kadar koji će edukacijom i praktičnim iskustvom u radu sa djecom sa smetnjama u razvoju postati resurs koji trenutno nedostaje vaspitno-obrazovnom sistemu.

Može se računati i to da će se sigurno jedan broj asistenata odlučiti da upiše specijalističke studije iz inkluzivnog obrazovanja, jer većina angažovanih asistenata pohađa studije na Filozofskom fakultetu u Nikšiću (na sljedećim odsjecima: predškolski, učiteljski, sociologija i pedagogija).

PRODUŽENI BORAVAK ZA DJECU SA AUTIZMOM KOJA SE NALAZE U REDOVNIM VASPITNO-OBRAZOVNIM USTANOVAMA U GLAVNOM GRADU PODGORICI

U Podgorici se sve veći broj djece sa smetnjama u razvoju uključuje u redovne škole i redovne grupe vrtića, ali to uključivanje još uvijek ne prati kvalitetna podrška njihovom obrazovanju i vaspitanju. Djeca se nalaze u brojčano velikim odjeljenjima i nastavnici ne mogu da im se posvete i rade sa njima shodno njihovim potrebama. Takođe, u školama izostaje stručni rad sa ovom djecom pa se dešava da često nakon određenog vremena prelaze u posebne ustanove, što se negativno odražava na njihovu socijalizaciju i integraciju u zajednici. Djeca u školama i vrtićima borave u prosjeku četiri sata, tako da roditelji ne mogu da se posvete u potpunosti svojim radnim obavezama, već se veoma često nalaze na bolovanju ili odsustvuju sa posla. Zbog većih zahtjeva obrazovnog procesa u redovnim školama, a i zbog potrebe dodatne stručne podrške kod djece sa smetnjama u razvoju roditelji su prinuđeni da izdvajaju značajna finansijska sredstva za angažovanje stručnjaka za dodatni rad sa njihovom djecom. Zbog loše ekonomske situacije roditelji često ne mogu da plaćaju dodatni rad, pa kao rezultat imamo stagnaciju i neuspjeh u školovanju ove djece.

NVU „Staze” realizuje program Produženi boravak za djecu sa autizmom koja se nalaze u redovnim vaspitno-obrazovnim ustanovama u Glavnom gradu Podgorici koji finansira američka organizacija USAID/ORT. Cilj ovog programa je povećanje kvaliteta inkluzivnog vaspitanja i obrazovanja djece sa smetnjama u razvoju.

Opremanjem Produženog boravka i u okviru njega posebne prostorije („senzorna soba”) na najbolji način se pruža podrška djeci koja imaju senzornu dezintegraciju. Dijete koje nema smetnje u razvoju preko čula dobija jedan cjeloviti doživljaj svog okruženja. U situacijama kada nervni sistem ne može da poveže senzorne informacije u cjeloviti opažaj, dolazi do senzorne disfunkcije, odnosno do senzorne dezintegracije. Ove smetnje se najčešće javljaju kod djece sa autizmom i drugim pervazivnim razvojnim poremećajima. Ono što je jako važno je to što se doživljaj stvarnosti ne ograničava na senzornu sobu već se prenosi napolje i omogućava novi doživljaj stvarnosti koji je za djecu sa najtežim smetnjama jako značajan. Produženi boravak je inovativni servis i predstavlja

pilot projekat i primjer dobre prakse kako bi se u sistemu usluga razvijali ovakvi servisi za djecu sa smetnjama u razvoju na lokalnom nivou.

Korisnici produženog boravka su djeca sa smetnjama u razvoju, njih 15-oro, sa elementima autizma uzrasta od 6 do 12 godina, koja su uključena u redovne škole i vrtiće i obrazuju se po inkluzivnom modelu. Produženi boravak radi 5 sati (od 11 h do 16 h), a djeca ga mogu koristiti prije ili nakon boravka u školi, prema njihovim potrebama.

U produženom boravku sa djecom rade specijalni edukator i logoped, a podrška su im asistenti u nastavi koji sa djecom dolaze prije ili nakon nastave. Jednom sedmično u trajanju od dva sata organizuju se grupne radionice u okviru kojih se sa djecom radi na razvoju i usvajanju svakodnevnih životnih vještina. U okviru ovog programa obezbijeđen je besplatan prevoz za djecu i asistente kao i užina koju djeca imaju u toku vremenu dok su u produženom boravku.

U vremenu od 17 h do 20 h, tri dana sedmično po tri časa sa djecom individualno radi logoped. Desetoro djece sa smetnjama koja ne koriste usluge produženog boravka dolazi na tretmane kod logopeda u trajanju od jednog školskog časa dva puta sedmično.

RAZVOJ VOLONTERSKOG SERVISA

Pored obrazovanja, djeca i omladina imaju potrebu da se druže sa svojim vršnjacima i na taj način upotpune svoje slobodno vrijeme. U Crnoj Gori se veoma mali broj organizacija bavi projektima volonterskog servisa, jer u našoj zemlji još nije dovoljno razvijena svijest o značaju i efektima koje može da donese ovakav vid podrške, kako za dijete ili mladu osobu, tako i za nekoga ko je uključen da bude volonter. Djeca i mladi sa smetnjama u razvoju obično nemaju priliku da se druže sa vršnjacima (odlazak na sportsko dešavanje, u pozorište, u ugostiteljski objekat, u bioskop, na izlet itd.) i odlaze na mjesta na koja njihovi vršnjaci svakodnevno odlaze, već se njihovi izlasci i zabava odvijaju u krugu porodice, sa bliskim rođacima i roditeljima, što nije dovoljno. Ova segregacija naročito pogađa djecu sa intelektualnim smetnjama u razvoju, koja predstavljaju većinu članova našeg Udruženja.

Razvijanje volonterskog servisa uključivanjem mladih vršnjaka (koji nemaju smetnje u razvoju) je veoma značajno za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju, jer bi na taj način mogli da razvijaju drugarski i prijateljski odnos sa osobom koja ne bi bila član njihove porodice. Ovaj servis

je koristan i za porodicu (roditelje), jer su opterećeni brigom da njihovo dijete ne vodi život kao njihovi vršnjaci. Razvojem volonterizma postiže se veće učešće i socijalna uključenost djece i mladih sa smetnjama u razvoju, što utiče na svijest građana, kao i budućih naraštaja koji će graditi humano društvo otvoreno za ljudske raznovrsnosti.

PROJEKAT „BUDI MI DRUG”

U cilju povećanja socijalne inkluzije djece i mladih sa smetnjama u razvoju Glavnog grada Podgorice Udruženje roditelja djece i omladine sa smetnjama u razvoju „Staze” realizuje projekat „Budi mi drug” koji je finansijski podržan od FAKT-a (Fond za aktivno građanstvo) i Skan fonds.

Aktivnosti ovog projekta odnose se na druženje 10-oro djece i omladine sa smetnjama u razvoju sa 10 volontera koji su izrazili spremnost da učestvuju u ovom projektu. Druženja se odvijaju u popodnevnom časovima radnim danima ili vikendom po želji i izboru djeteta (korisnika) i to četiri puta nedjeljno po dva sata. Planirana su dva zajednička izleta kao i žurke koje se realizuju jednom mjesečno. Projektom su dobijena sredstva za pokrivanje troškova prevoza kao i troškova koji se odnose na posjete kaficima, sportskim dešavanjima, kulturnim događajima (kino, pozorište, izložba i sl.).

NVU „Staze” će i dalje nastaviti sa realizacijom programa i projekata koji podržavaju razvoj inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori i inicirati aktivnosti koje doprinose stvaranju podržavajućeg ambijenta koji će djeci i omladini sa smetnjama u razvoju omogućiti život bez diskriminacije.

Anka ĐURIŠIĆ

PARENTING AND THE INCLUSION OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Summary

Parents as legitimate representatives of children with developmental disabilities are initiators of the various activities that contribute to their inclusion in all spheres of social life. Rights and quality of life are the responsibility of all of us, not just state institutions.

Association of Parents of Children and Youth with Developmental Disabilities “Staze” throu activities and projects that it implemented fully supports inclusive edu-

education and helps that measure from Inclusive Education Strategy and the Strategy for integration of OSI adopted in previous period by the Government of Montenegro, conduct in practice. *Teaching assistants for children with developmental disabilities, Day care center for children who are educated in the regular system* and development of volunteer service throu project *Be my friend*, are programs implemented by NGA „Staze” in order to raise the quality of education of children with developmental disabilities in Podgorica.